

İBN SİNA

(980 - 1037)

Prof. Dr. Arslan TERZİOĞLU*

Abu'l-Kasım az-Zahrâvî, Abu'l-Rayhan al-Bîrûnî, Abdallah ibn at-Tayyîb ve Ali ibn' İsa gibi ünlü hekimlerin çağdaşı olan Abu'Ali al-Hüseyin bin' Abdallah İbn Sina, gerek Orta Asya'dan İspanya'ya kadar uzanan İslâm ülkelerinde, gerekse Avrupa'da tıp bilimini 17. yüzyılın sonuna kadar 600 yıl gibi uzun bir sürede büyük ölçüde etkilemiş; hatta al-Kanun fi't-tıbb isimli tıbbi eseri ile Avrupa'da Hippokrat ve Galenos'un şöhretini bile gölgelemiş olan büyük bir hekimdir.

980 yılında Türkistan'da Buhara'nın yakınında

İbn Sina'nın ders sırasında, öğrencileriyle birlikte görüldüğü bu minyatürün aslı, Kahire'de, İslam Müzesi'nde bulunan, 17. yüzyıl Farsça bir elyazma eserdedir.

Eserleri Latinceye çevrilerek 17. yüzyıl'a kadar Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ders kitabı olarak okutulan büyük Türk Bilgini İbn Sina, ölümünden sonraki 600 yıl boyunca tıp ve felsefe dünyasını etkisi altında bıraktı.

Afşena'da doğan İbn Sina'nın, talebesi Abu Ubayd al-Cüzcânî'ye yazdırdığı ve günümüze kadar ulaşan biyografisine göre, daha 16 yaşında iken hekim olarak büyük isim yaptığından, o sırada hasta olan Buhara hükümdarı Nuh b. Mansur'un tedavisine çağrılıyor. Hükümdar, kendisini başarı ile tedavi eden İbn Sina'nın, sarayındaki zengin kütüphanesinden yararlanmasına izin veriyor. İbn Sina biyografisinde, bu kütüphanedeki, ikimsenin ismini bile işitmediği eserleri okuduğunu ve 18 yaşında iken zamanın bütün bilimlerini öğrendiğini belirtmektedir. İbn Sina, ayrıca, kırk kere okuduğu halde Aristo'nun metafiziğini anlamadığı, ancak al-Farabi'nin Aristo'nun metafiziğine dair yazdığı eseri bir kere okuduktan sonra anladığını belirterek, büyük Türk Filozofu al-Farabi'ye olan hayranlığını da dile getirmektedir.

İbn Sina yirmi yaşında iken, babasının, biraz sonra da, koruyucu Sâmânî hükümdarının ölümü ve çıkan siyasi karışıklık nedeni ile Buhara'yı terkederek, Hvarizm emiri Ali b. Mâ'mun'un sarayında Abu'l-Rayhan al-Bîrûnî, Abu Nasr al-İrak vb. gibi âlimlerle birlikte çalıştı. Bu sırada, İbn Sina ile al-Bîrûnî arasında fizik ve astronomiyle ilgili bilimsel söyleşiler başladı.

Kısa bir süre sonra Türk hükümdarı Gazneli Mahmud'un sarayında al-Bîrûnî ve Abu Nasr al-İrak gibi intisap etmeyi, felsefeye düşmanlığı ile tanınan Abdullah Muhammed b. Karâm'ın tesiri altındaki Sultan Mahmud'un gazabına uğramaktan korktuğu için, reddederek, Nesâ, Bâvard Tus, Sakkan, Samenkan üzerinden Cürcân'a kaçan İbn Sina, orada bilimi koruyan Abu Muhammed al-Şirazi'nin kendisi için tuttuğu eve yerleşti. Burada, koruyucusu al-Şirazi için bir çok eserlerini ve meşhur tıbbi eseri al-Kanun fi't-tıbb'in I. Kitabını yazdı.

Buradan Rey'e giderek, Buvayh oğullarından Macd al-Davla'yi yakalandığı melankoli has-

* İst. Ünl. Tıp Fak., Tıp Tarihi ve Deontoloji Bilim Dalı F.çk.

talîğinden tedâvî etti. Bundan sonra Buvayh oğullarının, Rey, İsfahan ve Hemedan'daki saraylarında çalışan İbn Sina, ünlü eseri al-Kanun fi't-tıbb'ı bu sırada tamamladığı gibi, sonra Latince'ye "De viribus cordis seu de medicamentis cordialis" adı altında çevrilen kalp hastalıklarıyla ilgili eserini ve diğer eserlerini yazdı.

Buvayh hükümdarı Şams al-Davla'yı yakaladığı kulunç hastalığından iki kere tedavi ederek kurtardığı için iki defa Şeref ül-Mülk ünvanıyla vezir olan ve o sırada siyasi kargaşalıklar nedeni ile hapse bile giren İbn Sina'nın, 1037 yılı 21 Haziran'ında 57 yaşında ölüncüye kadar, sayısı yüzü aşan ve ölümünden sonra tıbbî ve felsefeyi 600 sene etkisi altında bırakabilecek eserler yazabilmesine şaşmamak mümkün değildir.

İbn Sina'nın ölümünden aşağı yukarı yüz sene sonra, 12. yüzyılda Toledo'da Gerhard von Cremona tarafından Latinceye çevirilen 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da 36 defa basılmış olan ünlü tıbbî eseri al-Kanun fi't-Tıbb'ta nabız, idrar tahlili ve dağlama bölümlerinde Çin-Hint ve Türkistan'daki Türk tıp biliminin etkileri görülmektedir. Ayrıca İbn Sina'nın Türklerin içkisi kırmızı bildiği, çiçek hastalığı konusunda kısarak sütünden bahseden bölümdeki ifadesinden anlaşıldığı gibi, Türkistan'daki Türk halk tabâbetinin sevilen ilaçlarından biri olan balı da tedâvî için sık sık dile getirir.

İbn Sina'nın, ölümünün 900. yıldönümü nedeni ile 1937'de Türk Tarih Kurumu'nca yayımlanan eserde, İbn Sina'nın milliyeti ile ilgili olarak Prof. Dr. Şemseddin Günaltay'ın yaptığı araştırmada İbn Sina'nın Türklüğünü kanıtlayıcı birçok deliller zikredilmiştir. Ayrıca Ali Emiri Kütüphanesi'nde 68 numaradaki yazma eserde varak 219 a'da İbni Sina'ya ait Türkçe yazılmış bir kıt'anın bulunması da üzerinde durulması gereken diğer bir hususdur.

İbn Sina'nın çağdaşı olan diğer bir büyük Türk-İslâm âlimi al-Bîrûni de Kitab Al-Saydala isimli, ilaçlarla ilgili eserinin giriş kısmından, Türkçe olduğu anlaşılan ana dilinin, o zaman bilim dili olmadığı için Arapça ve Farsça'yı öğrendiğini belirtmesi de, İbn Sina'nın tıbbî eserlerini neden Türkçe değil de, Arapça, bir ikisini de Farsça yazdığını açıklayıcı niteliktedir. Gerçekten, İbn Sina'nın ve al-Bîrûni'nin ölümünden çok sonra, ilk olarak Yusuf Has Hacib'in ancak 1099/70 de, içinde tıpla ilgili bilgilere de rastlanan Kudatgu Bilig eserini, Türkçe olarak yazdığını görüyoruz.

İbn Sina'nın, Hemedan'daki eski türbesin-

Tıbbî eseri "Kânûn'un bir latince çevirisinin (Pavia, 1510) kapağındaki bu resimde İbn Sina, (Avicena) tıbbin hükümdarı olarak tahtta oturmakta, solunda Hippokrat, sağında Galenos yer almaktadır.

den alınan kemikleri, yaptırılan yeni anıtkabrine taşınırken, kafatasından yapılan fotoğraflar üzerinde son yıllarda Ankara'da antropolog Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun ve Rusya'da M. M. Gerasimov, V. N. Ternovsky ve Atabekov'un yaptıkları antropolojik araştırmalar da, İbn Sina'nın Türk ırkına mensup olduğunu göstermektedir.

Şunu da hemen burada belirtmek gerekir ki, Alman dil bilimcisi ve hekimi Otto Alberts 1901'de yayımlanan bilimsel bir çalışmasında, İbn Sina'nın yaşadığı çevrede; yani Türkistan ve Horasan'da yaşayan ve İbn Sina öldüğünde 20 yaşında olması gereken Türk âlimi Yusuf Has Hacib'in, İbn Sina'nın öğrencisi olduğunu kanıtlamaya çalıştığı görülür. Böylece, İbn Sina'nın ölümünden sonra, ancak öğrencisi Yusuf Has Hacib zamanında, Türkçe'nin bilim dili olarak kullanılmaya başladığı görülmektedir. Bu Türk öğrencisinin Kudatgu Bilig eserinde, Alman âlimi Otto Alberts'in açıkça gösterdiği gibi hocası İbn Sina'nın etkileri açıktır. Böylece büyük Türk filozof ve hekimi al-Fârâbi'nin felsefesinin etkisinde kalan İbn Sina'nın etkilerinin de, öğrencisi Yusuf Has Hacib'de sürmesi Türk Kültür Tarihi için çok önemlidir.

Avrupa'da 17. yüzyıla kadar tıbbî eseri al-Kanun, Fransız, Orta Avrupa, İtalya, Alman ve Hollanda Tıp Fakültelerinde ders kitabı olarak okutulan ve hatta Hippokrat ve Galenos'dan bile büyük hekim, hekimlerin hükümdarı olarak vasıflandırılan ve öyle resmedilen Buhara'lı İbn Sina'nın, Türk ve İslâm Kültürüne ait olması Türk ulusu ve hekimleri için büyük bir kıvançtır.

Bu yazı ve resimler, yazarın B.A.I. Fabrikaları T.A.S. için hazırladığı 1983 yılı takviminden alınmıştır.